

Dragan Velikić

UVEK PIŠEM SA PRTLJAGOM PREĐENOG PUTA

– intervju –

Uglednu NIN-ovu nagradu kritike za roman godine dobio je Dragan Velikić (1953) za roman *Ruski prozor*, koji su objavili „Stubovi kulture“. U obrazloženju odluke žirija, između ostalog, kaže se da roman Dragana Velikića pripada magistralnom toku naše novije književnosti. On dotiče sudbinsku temu stranstvovanja, dobrovoljnog izgnanstva u najgorim godinama srpskog društva krajem devedesetih godina prošlog veka. Junak ovog romana, izbegavši služenje vojnog roka u vreme bliskog bombardovanja naše zemlje, putuje po Evropi, obavlja razne nametnute poslove od tobožnjeg pisanja bedekera do pranja i šminkanja mrtvaca.

I ranije ste bili kandidat za NIN-ovu nagradu, pa nam prvo recite kako se osećate sada kada ste je konačno dobili?

– Pet puta sam bio u finalu za NIN-ovu nagradu, ove godine po šesti put. NIN-ova nagrada je uvek dobrodošla. To je jedina naša nagrada koja znatno proširuje čitalačku publiku. Eto, Vi i ja sada ne bismo razgovarali da moj roman *Ruski prozor* nije dobio NIN-ovu nagradu. Meni je ta nagrada važna jer će pojačati interesovanje i za druge moje romane. U pripremi su nova izdanja *Astragana* i *Via Pule*, a veoma dobro se prodaje *Dosije Domaševski*.

Kako podnosite gužvu koja je oko Vas i romana Ruski prozor nastala u poslednje vreme. Šta su „prijatne“ posledice fakta da ste laureat najprestižnijeg srpskog književnog priznanja, a šta vam u celoj priči, uključujući i ovaj razgovor, komplikuje život?

– Jedini problem je što me obaveze u Beču, gde sam već dve i po godine ambasador, prvo SCG, a od juna 2006. godine Republike Srbije, sprečavaju da ispunim obaveze prema čitalačkoj publici i krenem na turneje sa *Ruskim prozorom*. U mladosti sam bio rok muzičar, i znam šta su turneje. Dakle, gužvu oko NIN-ove nagrade dobro podnosim. Možda glagol „podnositi“ nije adekvatan, jer ono što je priznanje ipak se ne podnosi, u tome se ako ne uživa, ali ipak prija. Tim pre što ja nisam razmažen nagradama. Ovo je moja druga nagrada u životu. Prvu nagradu, „Miloš Crnjanski“, dobio sam za roman *Via Pula* pre skoro 20 godina. U međuvremenu sam napisao sedam romana i četiri knjige eseja, moje knjige

su prevedene na dvanaest jezika, a 5000 hiljada književnih nagrada, koliko je dodeljeno u Srbiji u tom periodu su me sve, do poslednje mimoišle. Zašto? To je pitanje za srpske književne kritičare.

Bez lažne skromnosti, imajući i vidu Vašu internacionalnu reputaciju, ko je kome u ovom trenutku bio potrebniji: NIN-ova nagrada Vama, ili Dragan Velikić NIN-ovoj nagradi?

– U govoru prilikom uručivanja NIN-ove nagrade, rekao sam da smo nagrada i ja izjednačeni, jer koliko NIN-ova nagrada daje meni, u smislu proširivanja čitalačke publike, toliko i ja njoj, jer sa mnom nema rizika, ja sam etabliran pisac. Drago mi je da sam NIN-ovu nagradu dobio ne za minuli rad, već za roman, koji je po mišljenju većine kritičara moj najbolji roman.

Čitajući ovih dana nama dostupne tekstove pisane o Vašim romanima, suočen sa inteprecijama koje Vam pripisuju nadnaravne sposobnosti kombinatorike, ne mogu se oteti utisku da ljudi, umesto da budu koncentrisani na energiju celine, njenu esenciju pokušavaju dosegnuti, racionalizujući Vaš stvaralački postupak, predstavljajući kao posledicu plana pisanja nešto što je nesvodivo u tipske obrasce... Kako nastaju Vaši romani, što pokreće pripovedanje... racio ili emocija/ atmosfera?

– Vaše pitanje je suštinsko. Jer, odavno je trend u medijima da je sve važnije od samog dela. Recimo, činjenica da je pisac vegetarijanac, ili da nosi vokmen i kada se tušira, veoma je upotrebiva. Naravno, tabloidi su jedno, a književna kritika bi trebalo da bude nešto sasvim drugo. Način na koji analiziraju neko delo mogao bi se uporediti sa pokušajem da se od kajgane naprave jaja. Kao da je literatura dosetka, trik, nekakva ukrštenica koju sklappamo. Pisanje je energija, tonus, opsesija, i nema tu mesta za mistifikacije. Nažalost naša literatura je uglavnom tipološka, mi za književne junake imamo tipove, a ne likove, snabdevene prtljagom poruka koje prenose čitaocima. Prepričava se ono što bi trebalo da bude pisano. Deskripcija umesto kreacije. Uvek krećem iz neke opsesivne slike. To je nukleus. U svom govoru prilikom dodele NIN-ove nagrade rekao sam da književno delo ne nastaje na osnovu unapred smišljenog koncepta, za pisaćim stolom, u igri papirnatih likova, u jalovom nadgornjavanju sa književnim precima i savremenicima, u traženju nekakvog ključa kojim bi se otvorila vrata bez brave. Literatura se piše koracima koji odjekuju u samoci čvrsto omeđenog vlastitog sveta, kada sa stvari, predmeta i ljudi spadnu koprene, kada se život raspadne u bezbroj mogućnosti, i svaka nepoznata egzistencija postane deo intime onoga ko se toliko odmakao da čitav univerzum pulsira ritmom njegovog srca.

Ruski prozor je nežna, topla, melanholična, lako čitljiva, uzbudljiva --- čini se autobiografska priča koju ste pisali sedam godina. Manjkalo je inspiracije, vremena, događaja, doživljaja...?

– Uvek pišete sa prtljagom pređenog puta, autobiografsko je nezaobilazno, jer iz čega pišete ako ne iz vlastitog iskustva. Manje je važno da li su činjenice iz života u potpunosti prisutne u romanu. Književni svet diše kao stvarni samo ukoliko postoji tenzija. Bez energije nema života ni u literaturi.

Za naslov svog romana odabrali ste mali prozor u prozoru, koji samo Hamburžani zovu „ruski“. Simboliše li on skučen pogled na svet, potragu za funkcionisanjem ljudskog bića, mehanizam bivstvovanja čoveka danas i ovdje... sve to zajedno, ili nešto drugo – šta?

– „Ruski prozor“ je široka metafora, pre svega to je pokušaj da sebe provetrite, a da istovremeno ne snizite vlastitu temperaturu. Baš kao u Sibiru. Ventilacioni otvor, prozor u prozoru, sagledavanje sebe iz perspektive druge osobe u koju bi da za trenutak pobegnemo, barem dok svodimo konačni račun.

Ruski prozor je nežna, topla, melanholična priča, stiče se utisak, o Vašoj porodici. Koliko u romanu ima autobiografskog?

– Autobiografsko pisac ne može da izbegne, jer uvek piše iz vlastitog iskustva. Same činjenice, transponovane iz života u literaturu, doprinose da se to autobiografsko direktno prepoznaje. Možda sam u *Ruskom prozoru* iskoristio najviše podataka iz svog života.

Roman ste pisali punih sedam godina. Rukopis ste ostavljali, pa mu se opet vraćali?

– *Ruski prozor* sam najduže pisao od svih svojih romana. Dva puta sam ga ostavljao na godinu-dve dana, jednom kada sam pisao roman *Dosije Domaševski*, a drugi put kada sam prihvatio mesto ambasadora Srbije u Austriji. To drugo ostavljanje, ta najduža pauza u pisanju koja je potrajala više od godinu dana, sad mi se čini da je pozitivno delovala na pronalaženje novog registra u romanu. Mislim da sam *Ruski prozor* iščitao u toku pisanja stotinu puta, tako da je to po strukturi i po jeziku moja najsloženija knjiga.

U ovoj intimnoj ispovesti otac i majka su živeli: On bez Nje, Ona bez Njega. Da li zato junak čezne za životom: Ona i On?

– Porodica je onaj najuži ram u kojem nastaje priča. Mnoge rečenice, koje su moji roditelji izgovarali u mom prisustvu, i koje su nekim hirom sećanja u meni ostale sačuvane, kasnije sam otkrivao u potpuno drugačijem kontekstu. Zapravo, ja sam otkrivao kontekst i upisivao neke odnose među njima koji pripadaju porodičnoj patologiji. Uveren sam da su prve godine života, prvih šest-sedam godina, najvažnije za program komunikacije sa okolinom koji ćemo graditi odrastanjem.

U drugom planu je izbeglička priča. Kada se neko rodi na pogrešnom mestu, ostaje mu jedino da „sam sebi bude okolina“, jer ne zna šta je gore: da li javašluk Orijenta ili uređeni Zapad?

– Ja mnogo volim Kunderin roman *Život je negde drugde*, što je kompatibilno dijagnozi o pogrešnom mestu. Tamo gde jesmo, mi smo sa činjenicama života. Tamo gde bismo želeli da budemo, mi smo u nekakvoj idealnoj verziji sebe samih. Mislim da linija manjeg otpora, kojoj smo svi mi manje ili više skloni, vodi u nekakve stereotipe. Da li ćemo biti zadovoljni ili ne, zavisi pre svega od nas, a tek onda od mesta u kojem živimo. Nedavno sam pročitao da najsrećniji ljudi na svetu žive na jednom siromašnom ostrvu Tihog okeana.

Godine 1999. Srbiju su bombardovali kako bi je „standardizovali“ (pre ili kasnije moraćemo da prihvatimo pravila). O kakvim je pravilima reč?

– Prepoznajem u vašem pitanju temu kojom sam se bavio u jednom tekstu objavljenom u mojoj knjizi eseja *Pseća pošta*. Glagol „standardizovali“ upotrebljen je ironično i čitava epizoda bombardovanja Srbije 1999. godine na jedan posredan način lamentira se u jednom poglavlju romana *Ruski prozor*. Nije utešno reći, ali ja zaista mislim da je udeo svake zemlje u kolaču apstraktne pravde proporcionalan veličini koju ta zemlja zauzima na geografskoj karti. Zakoni fizike su neumoljivi. Put kroz zid jeste najkraći, ali tu se i završava.

Kroz čitav roman se provlače priče o vozovima (direktni za Drezden). O kakvom je simbolu reč?

– Vozovi su opsesija moga detinjstva. Deda mi je bio železničar, leta sam provodio u njegovoj kući u Sićevačkoj klisuri. Uspavljivali su me i budili vozovi. Dok su tutnjali pored dedine kuće imao sam osećaj da je i soba u kojoj sam spavao – vagon zakačen za kompoziciju.

Junaci romana su i mrtvaci. Jedan od njih kaže da tek kada se suočiš sa smrću i prihvatiš je kao nešto prirodno, život može da počne?

– Na kraju romana postoji epizoda u kojoj moj junak, u mrtvačnici „Paradizo“ u Hamburgu, priprema i šminka mrtvace za ukop. Dok radi taj rutinski posao on povremeno stupa u zamišljeni dijalog sa leševima. To je njegova svakodnevnica, koja je lišena morbidnosti, jer je tek dodirnuvši dno svoje egzistencije postao svestan čuda života.

Kazali ste nedavno: Ja sam pesnik koji piše romane. Koji kvaliteti Vaše proze mogu biti pripisani toj činjenici i mogu li se posmatrati kao presudni, kada je u pitanju njihova prijemčivost?

– Mislim da je to pomalo i pitanje ekonomije teksta. Uvek su mi bili dosadni romani gde je autoru potrebno čitavo jedno poglavlje da bi svog junaka premestio iz sobe na ulicu. Pisac mora da ima odgovornost prema jeziku, da bi jezik disao, svejedno da li dijalekt ili književni jezik, on mora imati uporište u proživljenom. U mladosti sam se bavio muzikom, i verovatno iz tog iskustva moj osjećaj za jezik i za proporcije teksta.

Postavite li kada sebi pitanje: Kako sam postao ovo što jesam? Kako je dobio formu totalitet koji se ispoljava i u formama diplomate i pisca? Čime je presudno oblikovan?

– Teško pitanje. Nikada se nisam bavio politikom, sem ukoliko bavljenje politikom nije pisanje tekstova i kolumni. A to sam radio od početka 90-ih godina. Međutim, nikada nisam bio član nijedne političke stranke, jer piscu je teško biti svoj, a istovremeno se staviti pod imenitelj neke partije. Naravno, jesam simpatizer demokratske opcije, i mislim da su za političku stranku važniji stabilni simpatizeri, nego članovi koji su se pre ulaska u određenu partiju, nekoliko puta presvukli. Dakle, iz svega onoga što sam 15 godina pisao po novinama jasno je čiji sam ja simpatizer.

Poziv da budem ambasador u Austriji stigao je od bivšeg ministra spoljnih poslova, Vuka Draškovića, koga sam lično upoznao tek u njegovom kabinetu. Bila je to moja najteža odluka za koju mi je bilo potrebno mesec dana. Austriju poznajem, mentalitet, kulturu, jezik. U Austriji kao pisac postojim već 15 godina. Sve su to bili razlozi da mi se ponudi mesto ambasadora. Ali, još uvek nisam odgovorio na Vaše pitanje. Taj totalitet u dve forme, koji je moj ukupni CV, nastajao je u porodici, u gradu odrastanja – Puli, kasnije u mom rodnom Beogradu, u prihvatanju drugog kao bogatstva. Uvek sam sledio svoju savest ne zato što sam moralniji od drugih, već zato što je u prirodi umetnosti da je subverzivna, i ako joj kalkulacijom oduzmete subverzivnost, izgubili ste tenziju, a bez tenzije sve se obrušava.

Čitav niz veoma zanimljivih pitanja posvećen je stvaralaštvu: Duša pisca je kao „visoka peč“. Moraš da založiš vatru i da je više ne gasiš. Ima li plamena u srpskoj književnosti danas?

– Sigurno je da ima plamena u srpskoj književnosti. U ovom trenutku možda nastaju pesme, priče i romani nepoznatih autora koji su budućnost naše književnosti. Biljka literature raste i cveta mimo političke klime.

Dve i po godine ste ambasador u Beču. Šta Vam je taj posao doneo, a u čemu vas je, eventualno, osujetio?

– Posao ambasadora doneo mi je novo iskustvo koje će sigurno da menja hemiju moje literature. *Ruski prozor* sam pisao sedam godina, sa pauzama. Biti ambasador u Beču nije sinekura, tu se ne igra tenis, već se svake nedelje dočekuje delegacije, Beč i Brisel su najživlja dipomatska predstavništva. Tek kada završim mandat ambadorski moći ću da svedem račun.

Vaše knjige su imale izuzetan uspeh na nemačkom govornom području. Koliko vam je to što ste otišli u zemlju u kojoj ste se već afirmisali kao pisac pomoglo u sadašnjem poslu?

– Dobro pitanje. U Austriji kao pisac postojim već 15 godina, često sam boravio u Beču, redovno sam objavljivao tekstove u austrijskim novinama, još od početka 90-tih godina. Moj prvi izdavač na nemačkom jeziku bio je Austrijanac, Lojze Vizer (Wieser). Dakle, u zemlji sam koju poznajem, i koja mene poznaje, a u poslu koji trenutno radim to je veoma važno. Ne morate sebe predstavljati. Recimo, na akreditaciji kod predsednika Fišera, bio sam iznenađen kada je on započeo razgovor o mom romanu *Severni zid* koji se dobrim delom dešava na relaciji Beograd – Beč. Ukratko, pisac Velikić je trenutno u funkciji ambasadora Velikića.

Da li ste očekivali ili priželjkivali političku karijeru i da li je uopšte biti ambasador politička karijera?

– Političku karijeru nikada nisam želeo, jer bih se za početak učlanio u neku stranku, ne bih čitavog života bio nestranačka ličnost. Ne mislim da je biti ambasador politička karije-

ra. Posao ambasadora je da predstavlja zemlju, u najboljem svetlu. Ja to kao pisac na nemačkom govornom prostoru radim već 15 godina.

Kako objašnjavate gotovo ekspanziju književnika na ambadorskim mestima: Vi, Basara, Vida Ognjenović, Duško Kovačević, Milivoje Glišić...?

– U našoj diplomatiji je uvek bilo pisaca. Za ambasadora je najvažnije da je komunikativan, tolerantan, da dobro organizuje posao. Po meni to su preduslovi, a šta je po profesiji je manje važno.

Politika naše zemlje je takva kakva je, i intelektualac bi joj svakako imao šta zameriti. Da Vi to sada radite nema smisla, a kada završite mandat, hoćete li opet biti kolumnista i pisati kao nekad – kritički o svemu pa i politici?

– Moje ime ima pozitivan predznak na nemačkom govornom području, posebno u Austriji, to je moj minuli rad od skoro dve decenije. Govorim o sebi kao piscu. A zemlja koju predstavljam još uvek imenom izaziva negativnu asocijaciju. Stvari se menjaju, ali sve to ne ide preko noći. Ja prema svemu imam kritički odnos, jer to jedino ima smisla, po meni to je dokaz da želite bolje svojoj zemlji, građanima, uostalom, i sebi samome. Kada okončam mandat, verovatno ću opet, s vremena na vreme, pisati tekstove za novine, i neću odbiti da budem kolumnista.

Ako se usvoji frejdrovski stav da rano detinjstvo presudno deluje na čoveka, da li je Vaše dalo Vas kao pisca, i uopšte kada ste u sebi spoznali tu vokaciju za pisanjem i rešili da Vam to bude profesija?

– U *Ruskom prozoru* postoji detalj sa srebrnom kašikom iz „Orijent – Ekspresa“. To je duboko lična priča, eto, mislim da sam se tada nesvesno opredelio da budem pisac. Ne možemo racionalno spoznati taj proces akumulacije koji se odvija u ranom detinjstvu. U romanu *Via Pula* govorim o ljudima osetljivih struna. Bez te osetljivosti niti možete, niti želite da se bavite umetnošću.

Slažete li se sa stavom mnogih da celokupna umetnost nije ništa drugo do autobiografska igra duha, i u kom su odnosu umetnička istina i svakodnevna stvarnost? Niče je rekao da „imamo umetnost da ne bi poludeli od istine“. Umete li Vi da ulepšavate istinu do umetnosti?

– Umetnost ne laže, ili tačnije, može da laže samo na kratak rok, dok se ne razobliča da to i nije umetnost. Umetnik ništa drugo i ne radi nego preraspoređuje vlastitu biografiju. Međutim, bez dara, bez kreacije, on bi se sveo na pukog popisivača. Ulepšana istina je najgora laž. Bez umetnosti život bi bio prazan i besmislen, kao da živimo u samici. Za mene je sreća u punoći i ostvarenosti.

Mastilo može da ima opojno dejstvo, reči se otmu od pisca, ponesu ga, a gde će da ga odnesu često ni on ne zna. Alberto Moravija je jednom rekao da ga u novom romanu koji piše interesuje jedino kako će roman da izgleda na kraju. Zna li Vi to pre kraja svog romana?

– Ne. Kad bih znao kraj, ne bih imao potrebu da pišem. Ili bih objavljivao proglase. Roman je mnogo više od fabule. Dakle, ne govorim o deskriptivnoj literaturi, već o literaturi koja raste, koja diše, koja nas udvaja u ovom našem životu, koja nas obogaćuje. To nisu tek fraze, već suština umetnosti.

Svaka pisana reč može da se okrene protiv pisca: uhvati se za rep i postavi na glavu. Kardinal Rišelje je govorio: „Dajte mi šest redova ma iz kakvog napisa pa ću ja u njima da nađem nešto zbog čega ćemo da obesimo pisca“. Da li ste nešto želeli da napišete (u novinarskim kolumnama, esejima ili knjigama), a niste mogli ili smeli, ili ste pak napisali, ali ste morali brisati, i da li Vam je krivo i teško zbog toga?

– Ne, nisam. Pa tekstove i pišem da bih izrazio ono što me provocira, što mi ne da mira. Ja nisam janjičar, već pisac. U knjigama mojih kolumni i tekstova uvek stoji datum kada su nastale. Dakle, uvek sam merio rep živom lavu.

Andrić je pisao: „Odbijte ono što o meni pišu moji kritičari pa što ostane – to sam ja“. Kakav je Vaš odnos prema kritici – da li su Vas adekvatno kritički analizirali, tumačili, ocenjivali?

– U principu nisam nezadovoljan kritikom, u smislu da su redovno pisali ne sporeći vrednost moje literature, ali su to, oni oficijelni kritičari radili u pola glasa, hvalili su me sa sordinom. Nagrade su izostajale, pa će jednom kritika morati da objasni kako to da u mom slučaju imamo prevode knjiga na deset jezika, i to ne samo prevode, već i nova izdanja koja se, recimo, na nemačkom kontinuirano objavljuju. Naravno, nije uputno bilo nagradivati nekoga ko skoro dve decenije govori da car ide go.

Pisati, da li je to blagostanje i prokletstvo: biti danas pisac u potrošačkom društvu; šta je to u vremenu sve više programiranosti čovekove; vremenu počasti za pevače, fudbalere, bigbradere i ostale zabavljače; u vremenu odbegavanja od ljudskog, od istinski ljudskog?

– Nismo to što jesmo da bi ispostavljali račune. Nimalo me ne dotiče postojanje estrade, već njen obim, naime, naše društvo je „tutto completo“ estradno. Međutim, taj trend blažene gluposti je globalnih razmera, samo što bogata i uređena društva imaju neuporedivo bolju ambalažu.

Imate li vremena i za druge, obične ljudske sklonosti, za življenje – šta Vas to van profesionalnog posla čini srećnim?

– Trenutno obavljam funkciju ambasadora. Moja životna profesija je književnik, i to me ispunjava potpuno, dakle, ako postoji ekstrat sreće, makar u apotekarskim dozama, onda ga ja nalazim u pozivu pisca. Ne piše se u kuli od slonovače, dakle, ono što ste nazvali „obične ljudske sklonosti“ to i jeste supstanca literature.

(Razgovarao **Dragan Pejić**)